

Cokoli chcete k pití – ležák, sekt a pálenka

Tomáš Kačer

Tématem mého příspěvku bude alkohol a jeho konzumace v Shakespearových hrách. Svůj příspěvek jsem rozdělil na tři tématické okruhy, a to podle voltáže alkoholu obsaženého v jednotlivých nápojích. Do první skupiny patří pivo, a to zvláště ležák a hlavně pro Anglii typické silnější kvasnicové pivo, které se většinou udrží pod deseti procentními body obsahu alkoholu. Ve druhé skupině je víno, jež se pohybuje mezi deseti a dvaceti procenty, a nakonec tvrdý chlást, jenž má obsah alkoholu ještě vyšší.

Podobně trojfázově se k alkoholismu jako takovému staví např. i šašek ve *Večeru tříkrálovém*. V 1.5 se šaška ptá Olivie: „Čemu se podobá opilý člověk, šašku?“ – Šašek: „Utopenci, šílenci a bláznovi. První doušek přes míru udělá z něho blázna; druhý šílence; a ve třetím se nadobro utopí.“ (př. E. A. Saudek) Povšimněme si hlavně faktu, že se hovoří o alkoholu „přes míru“. Albert Tolman ve své analýze opilosti v Shakespearovi (*Drunkness in Shakespeare*, 1919) vychází z dobově doloženého předpokladu, že opilost v alžbětinské Anglii patřila k normě. „V Shakespearově době bylo pití alkoholických nápojů všudypřítomné. Pili všichni.“ (s. 82) Otázkou je, co pili a jak moc.

Pivo bylo prostředkem sloužícím k prostému uhašení žízně asi podobně, jako je tomu v Česku dnes. Shodu nalezneme i v tom, že důraz byl dáván na kvantitu. Tak například vyzdvihuje důležitost hojnosti piva v *2H6*, 4.2 Cade: „Budoucně bude v Angličanech sedm grošových bochníků za šesták, pinta bude mít deset žejdlíků, a pití řediny prohlásím za ouhlavní zločin.“ (př. Jakub Malý) I ve *2H4*, 2.2 Jindřich V. lituje ty, již mohou být přirovnáni k „malému pivu“. Nejčastěji se ovšem o pivo zmiňuje Vykuk či Zunkal ve 2. prologu ke *Zkrocení zlé ženy*. V něm nejprve vyjádří svou lásku k pivu, ve zjevně povznesené náladě se hrdě přiznává k tomu, že je za pivo dlužen: „Jen se optejte tlusté Fanči Posekané, co má šenk na Drátníku, jestli mě zná či ne! Jestli vám neřekne, že jí visím čtrnáct krejcarů jen za pivo, ať visím jako ten nejprohlanější ošoust na světě!“ (př. E. A. Saudek) a nakonec, když je mu jeho opilost vyčítána, se opět posilní:

Jsem vskutku velký pán
a žádný kotlář, žádný Břeněk Zunkal.
Tak přiveďte choť naši před náš zrak!
A ještě jednou: džbáněk výčepního!

(*TS*, Předehra 2; př. E. A. Saudek)

Pivo ovšem spíše než prostředek k dosažení opilosti bylo běžnou součástí jídla, jak dokazuje i zděšení dalšího věhlasného Shakespearova násosky, Strýčka Tobyho – Saudkova Říhala – z *Večera tříkrálového*, 2.3: „Myslíš snad, že už nebudou koláče ani pivo?“ ptá se. Podobně dveřník v *H8* se ironicky ptá původců hluku v 5.4, zda snad čekají, že dostanou koláče a pivo. Říhal si pro jistotu hned u Marijanky objedná korbel vína – aby snad z pouhé konzumace piva nevystřízlivěl.

Víno snad nebylo častějším pitím než pivo, ale byla mu již přiznávána určitá schopnost lidí opít. Že *In Vino Veritas*, se například dozvíme v *Antoniově a Kleopatře* od podnapilého Lepida (2.7). Požívání vína je v Shakespearovi věnováno pětkrát více prostoru, než je tomu u piva. Zatímco pivní výrazy se v Shakespearovi objevují celkem asi dvacetkrát, slovo víno a s ním spojené výrazy se vyskytují zhruba stokrát. S nadsázkou se dá říct, že víno pijí všichni a také často používají metafory s vinným motivem. Je nutno podotknout, že většina postav pijících víno

si potrpí na červené, několik pijáků ovšem preferuje rýnské. Nejpřesvědčivěji o víně hovoří mistr nad jiné povolany, profesionální násoska Falstaff:

Dobry španělský sekt má dvojí účinek: nejprve mně vstoupí do mozku; vysuší tam všechny bludné, pošetilé a syrové páry, které jej obklopují; učiní jej vnímavým, čilým, vynalézavým; naplní jej těkavými, ohnivými a zábavnými stíny, které, svěřené hlasu a jej zprostředkujícímu jazyku, se projeví jako výtečný vtíp. Další vlastnost výtečného sektu je, že rozehřívá krev; neboť když byla předtím chladná a nepohyblivá, nechávala játra zbělet a vyblednout, což je známka malomyslnosti a zbabělosti; avšak sekt krev rozehřívá a nutí ji proudit z vnitřku do vnějších částí. Rozsvěcuje tvář, která jako pochodeň rozehřívá a ozbrojuje ostatní části toho malého království, zvaného člověk.

(2H4, 4.3; př. František Nevrla)

Tolik chvála na konzumaci vína.

Dalším násoskou je Claudius. Troufám si tvrdit, že právě v Hamletově nechuti k alkoholu je klíč k tomu, proč Hamlet podezřívá otčima. Nelíbí se mu, že chce připíjet na jeho počest:

A k jeho počtě
dnes jeden každý králův přípitek
necht' palba houfnic ohlašuje mrakům!
A když se napije, ať v odpověď
těm zemským hromům nebe zahřmí!

(Hamlet, 1.2; př. E. A. Saudek)

Dále v 1.4 už Hamlet dělá z krále alkoholika a to mu na něm také vadí:

Král ponocuje, hoduje a hýří
a připíjí a káže vypít do dna.
A po každé, když vypije své rýnské,
zvuk trub a kotlů ryčně rozhlašuje
to velké hrdinství.

(Hamlet, 1.4; př. E.A.S.)

Vadí mu, že svým chováním vrhá stín na dánský trůn – a od takové neřesti je jen krůček k vraždě. Ve světle těchto souvislostí je namístě seriózně uvažovat o tom, že *Hamlet* je hrou o sporu puritánského propagátora abstinence s těžkým (a pro společnost stejně jako pro rodinu nebezpečným) alkoholikem. Zvláštní opodstatnění této teze získává v dobové souvislosti s tehdejší dánskou královnou Annou, která se snažila v Dánsku o zavedení prohibice (Tolman).

Otázkou pro nás důležitou zůstává, zda Claudius holdoval spíše vínu, či pálenice. Třikrát je použito slovo „rouse“, které Albert Egge (*A Note on Shakespeare*, s. 244-245) definuje jako požívání pálenky nebo také jako hojné pití obecně. Sládkův eufemismus „připíjí“ by bylo snad vhodné pro příště nahrazovat výrazem „kope do sebe panáky“. Ještě radikálnější obraz Claudiovy sociální a osobnostní deformace pak vyvstane, uvědomíme-li si, že panáky tvrdého chlastu zapíjí džbánky vína. Ovšem předpoklad, že Claudius skutečně pije pálenku, stojí na lexikologickém výkladu slova „rouse“ a jeho soudobé dánské varianty – byl-li si Shakespeare vědom významu tohoto slova v dánštině, pak Claudiova obliba vína je jen součástí dokreslující hloubku Claudiovy osobnosti, zatímco jeho obliba tvrdého chlastu jej definuje jako nepolepšitelného zhýralce. Není

pak divu, že se Hamlet tak těžce rozhoduje, zda konat, či nekonat – jistě si byl dobře vědom, že s patologickými alkoholy je těžké pořízení.

S jistotou můžeme prohlásit, že pálenice se oddával Falstaff v *1H4*. Tedy – Falstaff byl řádný násoska a pil prakticky vše, co mu přišlo pod ruku a co si byl schopen opatřit. O jeho obžerství, jež vedlo k jeho příslušné obezitě, ani nemluvě (když prosí Jindřicha, aby se nad něj v případě smrti postavil, Jindřich to nepovažuje za technicky možné – Falstaff má na Jindřichovy nohy příliš velký bachor). O víně jsme se již zmínili, a kromě něj Falstaff pije také „sack“, čili chlast, pálenku, likér. Lukeš překládá autoritativně jako šery. Falstaff pije sklenky šery, korbele šery, vědra šery, dokonce i konve šery. V jednom okamžiku to ovšem Falstaff přežene – podává v 5.4 v pouzdru na pistolí Jindřichovi láhev – šery, pravděpodobně prázdnou. Když se Jindřich stane králem, zapomene jako mávnutím proutku na všechny opilecké radovánky, co spolu zažili a pro které mu Falstaff byl příjemným společníkem, a zavrhne jej – ovšem přízná mu doživotní rentu. Ale důvěrněji již s tímto opilcem nebude v budoucnu chtít mít nic dočinění. Shakespeare si byl vědom komického potenciálu pití alkoholu – převážně vína – a dokázal toho využít i pro vytvoření kontrastu mezi vážnou a tragickou střízlivostí a komickou opilostí např. v *Macbethovi* ve scéně s opilým dveřníkem. Ubohý dveřník v *Macbethovi* po vraždě Duncana klopýtá a zakopává a blekotá – je zjevně v podroušeném stavu. Bujará oslava spojená s pitkou se zvrhla v královraždě a *Macbethovi* jednájí chladně a střízlivě, ale dveřníka se opice stále drží. Ráno pak opilý, natož kocovina nikomu ani nepřijde na mysl, i když Bunquo se v jednom okamžiku zamyslí nad původem pocitu tíže v hlavě. Jako by se zde objevovalo varování: nepijte přes míru!

Byl tedy Shakespeare propagátor abstinence a držel basu s Hamletem, nebo mu byla bližší postava Falstaffova? Jakou roli přikládá obsahu alkoholu v jednotlivých nápojích? Viděli jsme, že pití piva Shakespeare nepřikládá jinou než nutriční roli. Pití vína sloužilo k dokreslení charakterů postav, bylo součástí komiky a vedlo ke zdůraznění legrace a vtupu. Problémy nastávaly, když postavy pily tvrdé – Falstaff byl odvržen a Claudius se dostal do podezření. Můžeme tedy shrnout: pijte pivo pro dobré trávení, víno pro potěchu, ale vyhněte se pálenice, k ničemu dobrému její konzumace nevede (strýček Toby z *Večera tříkrálového* se podnapilý dokonce oženil – zajisté si to nemohl pamatovat, ale chomout už mu byl nasazen).

Jisté je, že Shakespeare měl s konzumací alkoholu vlastní krutou, a osudnou, zkušenost. O smrti autora se zachovala vlastně jen jedna pramenná zmínka, a to v deníku Johna Warda, stratfordského vikáře: „Shakespeare, Dryton a Ben Johnson se společně dobře bavili a zdá se, že příliš pili, protože Shakespeare zemřel na horečku, kterou si tam přivodil.“ (Tolman: 88) O tom, co pili, se Ward nezmiňuje. Ale troufám si tvrdit, že jídlo zapili ležákem, slavili sektem, a k smrti se uchlastali pálenkou.

Použitá literatura:

Edge, Albert E. „A Note on Shakespeare“. *Modern Language Notes*. Vol. 23, No. 8, pp. 244-245.
Nevrla, František. „Shakespeareovi slavní (i méně slavní) pijáci“. Rukopis z pozůstalosti, Literární archiv Památníku národního písemnictví; fond František Nevrla.
Tolman, Albert H. „Drunkenness in Shakespeare“. *Modern Language Notes*. Vol. 34, No. 2, pp.82-88.

Použité zkratky:

2H6 – *Jindřich šestý, druhý díl*
2H4 – *Jindřich čtvrtý, druhý díl*
1H4 – *Jindřich čtvrtý, první díl*
H8 – *Jindřich osmý*

TS – Zkrocení zlé ženy

V příspěvku byly použity texty uložené v Kapradí, elektronické knihovně překladů raného anglického dramatu při FF MU (www.phil.muni.cz/kapradi).